

которых предусмотрено ФГОС ВПО: лингводидактические особенности. - Электронный ресурс. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-podgotovke-uchebnikov-i-uchebnyh>
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация.: Уч.пособие. - М.: Слово, 2000. - 624 с.

Розглядаються принципи організації навчального матеріалу Посібника з граматики російської мови для іноземних студентів нефілологічного вуза. Описано структуру та завдання, зокрема, текстову складову Посібника, спряючи подальшому формуванню комунікативної компетенції іноземних учнів.

Ключові слова: *принципи, посібник з граматики, текстова складова, комунікативна компетенція*

Here are reviewed principles of organization of educational material of Russian grammar's Manual for the foreign students of unphilological institute. There are described the structure and exercises, in particular, a text constituent of manual, which is cooperant the further forming of communicative jurisdiction of foreign student.

Keywords: *principles, manual of grammar, text constituent, communicative jurisdiction*

УДК 81'373.46

О.О. Панькевич

І ЧУЖОГО НАВЧАЙМОСЯ, І СВОГО НЕ ЦУРАЙМОСЯ: ЗАПОЗИЧЕННЯ В ЛЕКСИЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті розглянуто роль та значення запозичених термінів і слів, розкрито їх функції. Досліджено та обґрунтовано їх вплив (як у позитивному так і у негативному аспектах) на студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *терміни, запозичені слова, терміносистема, термінознавство.*

Посилення міжнародних зв'язків, інтеграція України в ЄС, орієнтація на країни Заходу та економічне становищем країни в цілому призводить до стрімкого зростання кількості нових слів у мовленні українців з кожним днем. Актуальність даної статті зумовлена тим, що

спостерігається не лише стрімке поповнення запозиченнями та їх надмірне вживання, а й підміна раніше відомих значень новими словами. Водночас в умовах сьогодення значно підвищився інтерес до національних елементів у всіх сферах життя, у тому числі й мові. Оскільки система освіти – це найважливіша ланка виховання свідомих громадян нашої держави, що відповідальна за формування інтелектуального потенціалу нації на всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, то саме в цій системі необхідно першочергово звертати увагу на мовлення студентів.

Мета статті – розкрити позитивний та негативний вплив запозичень на розвиток української терміносистеми та дослідити доцільність їх використання в лексиці студентів технічних вищих навчальних закладів України.

Питанню щодо запозичених термінів та слів присвячено чимало наукових досліджень у вітчизняному (І. Огієнко, С. Смаль-Стоцький, О. Потебня тощо) та сучасному мовознавстві (Б. Ажнюк, Л. Булаховський, М. Жовтобрюх, Ю. Жлуктенко, І. Кочан, Г. Мацюк, С. Семчинський, Л. Симоненко, П. Селігей, В. Лейчик, Г. Онуфрієнко та ін.). У зв'язку з появою нових фактів, що потребують осмислення та додаткового опису й дослідження проблема залишається актуальною, оскільки до цього часу не всі аспекти зазначеного явища висвітлені в повній мірі.

Студент вищого навчального закладу як майбутній фахівець має бути здатним на високому рівні мовної культури висловлювати свою думку стосовно будь-яких професійних питань, тому першочергово викладачам як ретрансляторам знань необхідно звертати увагу на його мовленнєву діяльність, яка виступає предметом і метою, наприклад, дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» з поглибленням теоретичних знань різних рівнів української мови. В умовах сьогодення у професійному та особистісному мовленні студентів вищих навчальних закладів функціонує велика кількість іншомовних термінів та запозичень з англійської, французької, німецької мови тощо.

Пояснимо, *термін* (лат. *terminus* «кінець», «кордон», «межа») – слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. У середньовіччі дане поняття набуло вже значення

«визначення», «позначення», У старофранцузькій мові існує навіть номінація *terme* – «слово». Наука, що вивчає терміни називається *термінознавством*.

Активне використання термінів та запозичених слів студентами насамперед пов'язано з тим, що на ґрунті плідного міжнародного співробітництва динамічно розвиваються наука й техніка і, відповідно, виникають нові науково-технічні поняття тощо. У даному випадку ми розглядаємо означене явище позитивно, оскільки наукові дослідження не припиняються і з появою нових понять, явищ у просторі (в тому числі й освітньому) з'являються нові слова-терміни. Адже основна функція термінологічної лексики – номінативна, терміни називають спеціальні поняття з різних галузей людських знань у певній терміносистемі. Пояснимо, *терміносистема* – це сукупність термінів у певній галузі.

Вважаємо за доцільне розмежувати поняття «запозичення» та «іншомовні слова».

«Іншомовні слова – слова з інших мов, які, на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцем як чужорідні й зберігають ознаки свого походження. Це виявляється як у їх формі, так і в семантиці» [4, с. 209].

В аспекті нашого дослідження під поняттям «запозичені слова» ми розуміємо слова та/або елементи слів, засвоєні шляхом переміщення з мови-продуцента в мову-репіцієнт настільки, що не сприймаються як чужорідний елемент і не потребують пояснень стосовно форми і значення.

Отже, іншомовні слова для систематизації мови подаються у спеціальних словниках, а натомість запозичені – містяться у загальних словниках разом з питомою лексикою.

Аналіз наукової літератури надав нам можливість встановити, що *за ступенем адаптації* розрізняють такі запозичення:

1. *засвоєння* – слова, що на лексичному й граматичному рівні вже пристосувалися до української мови: дріт – дроту; колір – кольору (чергування приголосних), пальто – пальта, в пальті (відмінюється).

2. *власне запозичення* – слова, у яких адаптація на фонетичному та граматичному рівнях ще триває: бюро, журі, ательє (фр.), джентльмен, траулер (англ.), бухгалтер, ландшафт (нім.). Такі слова мають невластиві укр. мові сполучення звуків, форми.

3. *словотвірні запозичення* – використання іншомовних морфем: архімудрий, контрзахід, авіапереліт, склографія, геополітика, телебачення.

4. *кальки* – слова, в яких поморфемно копіюється структура іншомовного слова за допомогою засобів рідної мови : багатозначність – гр. polisemia; з рос. судьбоносный, луноход скальковано українські доленосний, місяцехід.

5. *напівкальки* – слова, в яких частина слова або вислову перекладається, а інша залишається: «антитіло» – з фр. Anticorps, «ф'ючерсна угода» – з англ. futures agreement, «ефект доходу» – з англ. income effect.

Окрім того запозичені слова в українській мові виконують різні *функції*:

1. номінативну, що задовольняє потребу мови в називаннях нових предметів, явищ, понять;
2. аксіологічну, що збагачує мову оцінними й експресивними засобами;
3. стильову, що полягає в диференціації власне українських і запозичених слів залежно від типу мовлення;
4. семантичної диференціації або ідентифікації понять українського й запозиченого слів;
5. термінотворення;
6. евфемізації понять для приховування справжнього значення слова, нейтралізації негативного змісту (педикульоз – вошивість, геніталії – статеві органи);
7. «осучаснення» мовлення, репрезентації мовної моди, прагнення до демонстрації мовної «престижності» тощо.

Активне послуговування запозиченими термінами спостерігається у студентів вищих навчальних закладів України насамперед нетехнічних спеціальностей, наприклад, в Одеському національному політехнічному університеті. Це пояснюється широким використанням виробничо-професійної та науково-термінологічної лексики, яка насичена здебільшого англіцизмами. Зрозуміло, що навчання мови майбутніх фахівців повинно розглядатися крізь призму їхньої подальшої професійної діяльності, АЛЕ разом з тим саме у вищих закладах починається формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Запозичення настільки переповнили лексику

українців, а особливо це стосується молоді та її спілкування, і, в тому числі, у вишах як освітніх середовищах, що їм важко підібрати українські відповідники. Тобто, при використанні запозичених слів і термінів у студентів виникають труднощі підібрати та замінити слово з української мови, що мало б таке саме значення. Тут ми стикаємось з суттєвим протиріччям та питанням на яке, здається, важко дати відповідь: *використовувати власне українські чи запозичені слова та терміни?* Відповідь ми шукали у самих студентів на практичних заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», пропонуючи майбутнім фахівцям виконати конкретні завдання. Наприклад:

Завдання 1. Доберіть до українських визначень слово-іменник іншомовного походження.

1. Масове інфекційне захворювання. 2. Музичний супровід. 3. Пригодницький фільм з життя ковбоїв. 4. Льодова гора, що плаває в океані. 5. Певний режим харчування. 6. Прохід, прокладений під землею. 7. Пристрій для тренування. 8. Костюмований бал. 9. Пристосування живих організмів до кліматичних умов. 10. Організація збуту товарів на ринку. 11. Живописне зображення Бога. 12. Готель для автотуристів. 13. Композиція з кольорового скла. 14. Територіальний різновид мови. 15. Розрекламована торгова марка певного товару.

Завдання 2. Доберіть українські відповідники до іншомовних слів. За потреби скористайтесь словником іншомовних слів.

Ельдорадо, критерій, латентний, рецепт, імплементація, фіаско, жокей, фактор, овації, лінгвістика, афіша, фіксація, орфографія, аплодисменти, респект, експлуатація, лаконічність, конкретний, ліміт, стандарт, ліцензія, пріоритет, креативний, вояж, генерація, акомпонемент, еталон, аргумент, фан, біографія, ностальгія, інтонація, менталітет, гарантія, бренд, парадокс [1].

Перше завдання студенти виконували з легкістю та майже одноголосно всією групою. Натомість друга вправа викликала чимало труднощів, відповіді були затяжні та поодинокі.

Приклади відповідей з рефлексійних анкет в кінці практичних занять (я: Дізнався... Повторив... Навчився... Зрозумів... Зробив успіхи... Труднощі я відчув... Мене захопило... Я досяг успіху, оскільки... Практичне для мене було важливе, тому що...):

Ольга П. Студентка II курсу ІІТДМ Одеського національного політехнічного університету.

Добираючи до українських визначень слово-іменник іншомовного походження, я зрозуміла, що використання запозичених слів та термінів з одного боку має свої плюси, оскільки дає можливість економити мовні засоби порівняно з питомими чи калькованими описовими виразами. Наприклад: бренд (розрекламована торгова марка певного товару). Також дуже зручно замінювати власне українські слова у висловлюванні синонімами (запис, фіксація), що показує багатий словниковий «багаж». Але з іншого боку виконання завдання №2 показало мені, що добирати до іншомовних слів українські відповідники дуже важко. Я як собака все розуміла, але пояснити не могла ;) Мене засмутило те, що не тільки я, а й уся моя академгрупа немогла сказати те чи інше слово «по-нашому», рідною мовою...

Максим С. Студент II курсу ІКС Одеського національного політехнічного університету.

<...> Раніше мені здавалося, що використання англіцизмів тримає мене як би це сказати... в тренді, що я «йду в ногу з часом». Але я зрозумів, що використовуючи «чужі» слова став забувати українську мову. Мені стало прикро, бо виникло питання що ж буде далі? Я зробив для себе висновок, що намагатимуся якомога більше користуватися у своїй мовленнєвій діяльності здебільшого словами своїх дідів та прадідів.

Олена К. Студентка II курсу ХТФ Одеського національного політехнічного університету.

Навчаючись на хіміко-технологічному факультеті, який готує фахівців в галузі хімічної технології можу сказати, що мовлення особливо професійне у нас дуже насичене запозиченими словами з грецької та латинської мов. Виконання завдання під номером 2 мені показало, що варто все ж таки користуватися існуючими відповідниками укр. мови, які мають місце, ПОВНІСТЮ замінюючи їх, наприклад: фармацевт – аптекар, вакцинація – щеплення, субстанція – активна речовина, спазми – судоми... Я вважаю, що використовувати запозиченні слова у мовленні варто ЛИШЕ за відсутності рідномовного відповідника.

Таким чином, виконання пропонованих нами завдань надало можливість упевнитись, що добір до питимих українських слів іншомовних це легко та просто, а ось заміна запозиченого терміну (як його було названо Максимом С «чужого») на український відповідник

«рідний» – справа нелегка. Ми погоджуємося з висновками у рефлексійних анкетах, окрім студентки ХТФ, яка пропонує повністю замінювати запозичені терміни українськими відповідниками. На доречності заміни запозичених слів українськими відповідниками наполягали деякі українські вчені, письменники, громадські діячі ХІХ ст. (І. Огієнко, І. Нечуй-Левицький тощо). Але, по-перше, синоніми в термінології – явище неоднорідне. У межах наукового стилю мови – синоніми небажані, навіть шкідливі, бо руйнують термін як дефінітивну одиницю системи. У професійно-виробничій сфері, в усному мовленні фахівців, творяться й уживаються спрощені, скорочені терміни, які нерідко є випадковими, безсистемними й не вживаються поза виробничо-професійною сферою. По-друге, не до всіх запозичених термінів існують українські відповідники (абсолютні/повні синоніми): футбол, філософія, демократія, театр, політика, парламент, кабінет, джинси тощо. Або, наприклад, є такі українські слова, що не у повній мірі передають зміст запозичень, спотворюючи тим самим смислове навантаження (неповні синоніми). По-третє, використовувати запозичені слова у мовленні лише і тільки за відсутності рідномовного відповідника не завжди правильно, оскільки взаємозаміна одного слова іншим свідчить насамперед про високий інтелектуальний потенціал. Головне тут правильно добирати слова відповідно до контексту, тобто використовувати їх доречно, відповідно до значення і до конкретної ситуації мовлення.

Неможна не погодитись із І. Кочан, яка стверджує, що в українській мові домінує принцип золотієї середини: іншомовні слова, які не мають національних відповідників, адаптуються й розчиняються в потужному арсеналі «національних слів». З огляду на це, міжнародна лексика не порушує внутрішньої структури мови, а забезпечує контакти з іншими мовами світу і вказує на високий рівень української літературної мови [3, с. 17].

Отже, не слід зловживати іншомовними словами, якщо існує прийнятний український відповідник. Наприклад: генерація – покоління, департамент – відділ, імплементація – впровадження, втілення, інтенція – намір, рецепція – сприйняття, трейдер – продавець. Для цього варто укласти разом зі студентами словники синонімів професійної спрямованості. Хочеться наголосити на тому, що запозичення — не єдиний засіб позначати нові поняття, потрібно все ж таки надавати перевагу українським науковим термінам, які будуть

більш зрозумілими та милозвучнішими. Іншомовні ж терміни можуть входити в українську термінологію майбутніх фахівців лише за умови відсутності українських відповідників, адже не слід зловживати іншомовними словами, якщо існує прийнятний повний синонім. «Запозичувати слова необхідно лише в тому випадку, коли без них не можна обійтися, тому використані без потреби вони є невиправданими і завдають мові тільки шкоди. Доцільне використання запозичень, не переобтяжуючи та не захаращуючи мову, сприяє її збагаченню» [2, с. 489].

Таким чином, уникнути запозичених термінів та слів під час підготовки студентів вищих навчальних закладів (особливо технічних) загалом неможливо, бо одна частина з них уже ввійшла до української мови і зрозуміла для більшості користувачів, інша – немає повних відповідників. Але здебільшого запозичення не виправдані, оскільки українська термінологія має власний національний потенціал, який у повному обсязі не використовується. Ми маємо дбати про те, щоб елементи інших мов не витіснили елементи української мови, бо тоді вона може втратити здатність до саморозвитку, наслідуючи те, що було вироблено іншою мовою.

Зважаючи на вище викладене, викладачам-мовознавцям вищих навчальних закладів необхідно завжди бути в пошуках нових методик у своїй практичній діяльності, аби студенти (особливо нефілологічних спеціальностей) мали можливість удосконалювали українську літературну мову щоб вона залишалася самобутньою та неповторною, а дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)» сприймали вірним помічником у світі термінів, формул, задач і креслень.

Список використаних джерел

1. Панькевич, О.О. Методичні рекомендації і завдання до виконання практичних занять з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання / О.О. Панькевич. — Одеса : ОНПУ, 2015. – 70 с.
2. Сікорська, В., Куба І. Запозичення у процесі міжмовної наукової комунікації // Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації: зб. Матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 19-20 березня 2015 р. / під заг.ред. В.Г. Спрінсяна. – Одеса : 2015. – С. 486-489.

3. Кочан І. Іншомовні слова: кальки чи національні відповідники? // Українська наукова термінологія. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу» – К., Наукова думка, 2009. – №2. – С. 9-26.

4. Українська мова : енциклопедія / О.О. Тараненко, В.М. Русанівський (співголови), М.П. Зяблюк та ін., вид. 2-ге, випр. і доп. – К. : Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2004. – 820 с.

В статтє рассмотрены роль и значение заимствованных терминов и слов, раскрыты их функции. Исследовано и обосновано их влияние (как в позитивном так и в негативном аспектах) на студентов высших учебных заведений.

***Ключевые слова:** термины, заимствованные слова, терминосистема.*

The article considers the role and value of borrowed terms and words revealed their functions. Motivated and explored their impact (both positive and negative aspects) for students in higher education institutions.

***Keywords:** terms, borrowed words, terminological, terminaste.*

УДК 378 (= 161.2)

О.С. Алексєєва

УКРАЇНСЬКЕ УСНЕ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ: УДОСКОНАЛЕННЯ ОРФОЕПІЧНИХ НОРМ

Одним із завдань у навчанні української мови за професійним спрямуванням для студентів вищої школи є удосконалення орфоепічних та акцентуаційних норм, оволодіння на високому рівні правильною вимовою. В статті йдеться про шляхи усунення вимовних помилок на заняттях з української мови, про причини порушення орфоепічних норм, подаються особливості усного мовлення та норми літературної вимови.

***Ключові слова:** усне мовлення, вимовні норми, орфоепія, акцентуація.*

Літературна мова, при всій своїй різноманітності, є, безумовно, чимось єдиним, проте цього ніяк не можна сказати про вимову, де спостерігаються різні варіанти, які не виходять, за межі норми. Усне